

OPINIE

Europa moet door Trump opnieuw positie kiezen in de wereld

Geopolitiek Welke rol kiezen Nederland en Europa in een nieuwe wereldorde en welk economisch model leidt tot welvaart? Door Trump staan we voor indringende vragen, schrijft *Coen Teulings*.

Coen Teulings

10 april 2025 Leestijd 5 minuten

De oude relatie die we hadden met de Verenigde Staten is voorbij. Aldus Mark Carney, sinds kort premier van Canada, en voorheen president van de centrale banken van Canada en Engeland. Niet een man die over een nacht ijs gaat. En dan Canada: decennialang trouwe bondgenoot en grensstaat van de VS. Nu plotseling frontstaat. Carneys uitspraak is voor Canada een waterscheiding.

Coen Teulings is universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht.

Tal van landen staan sinds de herverkiezing van Trump voor existentiële vragen over hun relatie met de VS. Ook ons land. Na tachtig jaar Atlantisch bondgenootschap kost het ons moeite om die relatie objectief te bezien. Waarom bewapenen wij ons? Om Trump ter wille te zijn? Of juist om ons tegen hem te beschermen? En als het dat laatste is: wie zijn dan onze bondgenoten? China?

Net zoals in de VS is de aversie tegen China in ons land wijdverbreid. Links vindt China autoritair en antidemocratisch en bovendien slecht voor de Oeigoeren. Rechts vindt China een communistische dictatuur die ons bespioneert en ons intellectueel eigendom steelt. Zijn die posities houdbaar? Wil links dat de huidige overbedeling van het Westen in de verdeling van het wereld-bbp voor altijd zo blijft? Wil rechts de zegeningen van concurrentie en marktwerking vieren, behalve concurrentie uit 'communistisch' China?

Absolute vorsten

Trumps herverkiezing stelt ons indringende vragen, die een bredere historische diagnose vereisen. De wereldgeschiedenis kent talloze absolute vorsten, die hun grondgebied beschouwden als hun wingewest. Dat leidde tot extreme ongelijkheid, niet gebaseerd op commerciële prestaties, maar op erfrecht en paleispolitiek. Begin negentiende eeuw vond in West-Europa en Noord-Amerika de industriële/kapitalistische revolutie plaats. De kapitalistische samenleving die daardoor is ontstaan, is ook zeer ongelijk, maar op twee punten fundamenteel anders. Ten eerste is extreme rijkdom niet langer louter erfelijk. De top-10 allerrijksten ter wereld zijn nu *self made*. Ten tweede is die rijkdom gebaseerd op transacties,

niet op extractie door geweldsmacht. Er is een scheiding tussen politieke en commerciële macht. Politici zijn niet langer rijk.

De verkiezing van Trump lijkt een transitie terug naar het roofofkapitalisme, waarin politieke machthebbers ook economisch de dienst uitmaken, vergelijkbaar met het Rusland van Poetin. *Financial Times*-commentator Martin Wolf stelde vorig jaar de cruciale vraag: waarom wanen de Amerikaanse superrijken zich veilig onder Trump? Met Michail Chodorkovski in Rusland en Jack Ma in China is het slecht afgelopen.

Aan het begin van de negentiende eeuw waren de welvaartsverschillen tussen landen klein, hooguit een factor 4. Bijna twee eeuwen later, rond de eerste oliecrisis in 1973 en de Jom Kipoeroorlog, had *'the West'* (West-Europa en Noord-Amerika) met 10 procent van de wereldbevolking 60 procent van het wereld-bbp in handen; voor *'the Rest'* met 90 procent van de bevolking bleef slechts 40 procent over. China had met 20 procent 3 procent van het bbp. Deze fabelachtige groei van de welvaart in het Westen is uniek in de wereldgeschiedenis, evenals de diepe vernedering van wereldmacht China. Het commerciële succes gaf het Westen ook moreel gezag: het Westen als ideaal was de motor achter de ondergang van de Sovjet-Unie.

Wat verklaart deze explosie van economische voorspoed in het Westen en waarom deed die zich niet voor in de rest van de wereld? De standaard economisch theorie voorspelde geen divergentie, maar juist convergentie van welvaartsniveaus, omdat productie zich verplaatst naar de landen met de laagste kosten, waardoor daar de lonen stijgen. Sinds 1960 zijn voor deze anomalie verklaringen ontwikkeld. De divergentie wordt ten eerste gedreven door technologische vooruitgang: wat gisteren nieuw was, wordt vandaag al weer achterhaald door innovatie. Geen enkele machtspositie is veilig, iedereen kan door een concurrent worden ingehaald.

Balans is verstoord

Onteigening van winsten en politieke bescherming van bestaande machtsposities tegen nieuwe concurrenten ondermijnen echter de prikkel voor innovatie. Dit soort politieke interventies in privaat eigendom wordt in het kapitalisme echter ingeperkt door instituties zoals een rechtsstaat met een onafhankelijke rechtspraak en democratische verkiezing van politici. Dat maakt de vraag van Martin Wolf zo cruciaal: waarom wanen de superrijken zich veilig onder Trump die deze instituties met voeten treedt?

De economen Daron Acemoglu en Douglas North, beide Nobelprijswinnaars, hebben geschreven over deze institutionele bescherming. De theorie van Acemoglu was grofweg: China wordt rijk en zal dus worden zoals de VS: een democratische rechtsstaat. De werkelijkheid lijkt eerder omgekeerd: de VS wordt meer en meer zoals China. Volgens North was er in het Westen sprake van een balans tussen de politieke macht en de private organisaties. Zonder die balans had concurrentie niet twee eeuwen kunnen overleven. Die balans lijkt nu ruw verstoord.

Trumps overwinning stelt deze wijsheden ter discussie. Is democratie noodzakelijk voor blijvende welvaart, zoals Acemoglu dacht? Zo ja, leidt Trump dan tot de neergang van de VS? Is Norths balans tussen publiek en privaat doorbroken? Gaat concurrentie dan ten onder? En: wat is de rol van Europa, als democratisch bolwerk?

De ontwikkelingen na de eerste oliecrisis in 1973 zijn hiervoor bepalend. China én India, samen goed voor 35 procent van de wereldbevolking, volgden het westerse voorbeeld van liberalisering van hun economie en blootstelling aan concurrentie via de wereldmarkt. Zij zijn met een ongekennde inhaalslag bezig, van 5 procent van het wereld-bbp in 1973 naar 21 procent nu. Daar kan geen ontwikkelingshulp tegenop. Objectief is dit vanzelfsprekend: de overbedeling van het Westen was onhoudbaar, zowel moreel als economisch.

Inhaalslag niet-westerse landen

Ondanks de huidige problemen in China en de voorspoed in de VS zal de inhaalslag van de niet-westerse landen doorgaan. Anders dan veelal gedacht heeft ook het Westen hiervan geprofiteerd. Toch voelen de VS zich bedreigd. Ze waren hegemoon, wereldleider en architect van de *'rules-based international order'*. De VS kunnen het verlies aan hegemonie maar moeilijk verkroppen, Democraten evenzeer als Republikeinen.

In de militair-strategische literatuur wordt daarom al vijftien jaar lang gevreesd voor een gewapend conflict. Een van die studies, *Destined for War* van Graham Allison, oud-onderminister van Defensie van de VS en Harvard-hoogleraar, bespreekt zestien historische conflicten tussen een zittende hegemoon en een opkomende macht: van Sparta versus Athene, tot de Koude Oorlog in de twintigste eeuw.

Het slechte nieuws: dertien van deze zestien conflicten eindigden met oorlog. Het goede nieuws: bij de laatste transitie van de hegemoniale status, van Groot-Brittannië naar de VS rond

1880, schikte het Verenigd Koninkrijk zich bijtijds in het onvermijdelijke, wat heeft geleid tot de beroemde '*special relationship*' tussen beide landen.

*Kan Europa niet beter de rol van *trait d'union* tussen de VS en de rest spelen?*

Moet Europa zich opsluiten in een coalitie van het Westen, met een krimpend aandeel in de wereldeconomie, in confrontatie met 'de rest', met een groeiend aandeel? Het morele gezag van het Westen is inmiddels verpulverd, door de tweede Irak-oorlog, Afghanistan, de steun aan Israël, het opblazen van de Wereldhandelsorganisatie en de verkiezing van Trump. Bij het conflict over de Oekraïne vond het Westen daarom bij de rest geen gehoor.

Europa moet bepalen wat cruciale belangen zijn. Kan Europa niet beter de rol van *trait d'union*, verbindingsschakel, tussen de VS en de rest spelen? Maar dat vereist dat we voor onze defensie niet langer afhankelijk zijn van de Amerikanen, ook wat betreft de nucleaire afschrikking. Dan is 3,5 procent voor defensie, zoals onlangs bepleit door VVD-leider Dilan Yesilgöz, de komende tien jaar nog onvoldoende.

Rond de kabinetsformatie is er weinig aandacht geweest voor een specifieke inbreng van de VVD in afwijking van PVV en BBB: steun aan Oekraïne. Daarmee slaat de VVD een brug naar GroenLinks/PvdA en CDA. De achterliggende vragen over de relatie met de VS en China blijven bij al deze partijen vooralsnog onbeantwoord.